

BİR FARKINDALIK OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN GRAFİK TASARIM ÜRÜNLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Melike BAKAR FINDIKCI

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Mimarlık, Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü,
mbakarfindikci(@)osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0603-9788

Bakar Fındıkcı, Melike. "Bir Farkındalık Olarak Sürdürülebilirliğin Grafik Tasarım Ürünleri Üzerinden İncelenmesi". ulakbilge, 67 (2021 Aralık): s. 1435-1446. doi: 10.7816/ulakbilge-09-67-05

ÖZ

Teknolojik gelişmelerle birlikte gündelik hayatımızdaki alışkanlıklarımız değişmiş ve yaşam biçimimiz de değişime uğramıştır. Bu anlamda tüketim, fizyolojik ihtiyaçları karşılamaktan çok psikolojik olarak tatmin olmamızı ve bu yolla dış dünyayla iletişim kurmamızı sağlamaktadır. Tüketicinin altın çağını yaşadığı günümüzde, giydiğimiz kıyafetlerden kullandığımız nesnelere kadar hemen hemen her şeyin bir yedeği bulunmaktadır. Ancak bizim için hayati öneme/önceliğe sahip olan ve yedeği olmayan tek şey ise dünyamızdır. Dünya, insan ve insan faaliyetleri sebebiyle ciddi zararlar görmektedir. Dünyayı yenilemek, etkimizi azaltmak, havamızı, suyumuzu ve toprağımızı iyileştirmek için daha bilinçli hareket etmemiz gerekmektedir. İklim değişikliği, tür kayıpları, minerallerin çıkartılması ve okyanus plastikleri sorunları, fosil yakıt kullanımı, atık, kirlilik katlanarak büyümekte ve beklenenden daha hızlı bir şekilde etkileri görülmektedir. Bu bağlamda artan ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları karşılamak için anlık değil uzun vadeli ve sürekli olabilecek çözümler üretmek gerekmektedir. Karşı karşıya olduğumuz bu büyük tehlike ile başa çıkmak için bireyin, kuruluşların ve devletin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla mimarlık, mühendislik, tasarım gibi alanlarda sürdürülebilirlik uygulamaları hayati önem taşımaktadır. Bu durumda sadece tasarımı değil, sürdürülebilir tasarımı da hayatın odak noktasına almak bir zorunluluk haline gelmiştir. Daha az kaynakla, daha iyi koşullarda yaşamak için uzun ömürlü sürdürülebilir bir tasarım anlayışına ihtiyaç vardır. Bu araştırmada, öncelikle grafik tasarımcının sürdürülebilirlik adına neler yapabileceği konusu üzerinde durulmuş, daha sonra sürdürülebilirlik göz önünde bulundurularak grafik tasarım alanında üretilen tasarımlara dikkat çekilerek farkındalık yaratılmak istenmiş ve sürdürülebilirlik kültürünü geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırmada grafik tasarımcının, ürünün tasarım aşamasından tüketiciyle buluşma sürecine kadar doğaya ve çevreye duyarlı malzemeler tercih ederek sürdürülebilirliğe katkı sağlayabildiği görülmüştür. Tasarımcı için sürdürülebilirliğin diğer ayağını bilgilendirme, bilinç oluşturma ve davranış değişikliği yaratma konusu oluşturmaktadır. Tasarımcı yaptığı tasarımlarında sürdürülebilirlik bilinci kazandırmak amacıyla posterler, dergi kapakları gibi grafik tasarım ürünlerinden faydalanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Grafik tasarım, sürdürülebilir tasarım, sürdürülebilirlik, ambalaj tasarımı

Makale Bilgisi:

Geliş: 12 Kasım 2021

Düzeltilme: 14 Aralık 2021

Kabul: 21 Aralık 2021

Giriş

Sürdürülebilirlik, mevcut doğal kaynakları koruma ve doğal kaynakların gereksiz tüketimini önleme amaçlı, kullanılan ürünlerin yenilenebilir ve geri dönüştürülebilir olmasını ifade etmektedir (Pfeffer, 2010: 34). Bu kavram, bugünkü nesillerin ihtiyacını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözetmeyi içermektedir (Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Geliştirme Komisyonu, 1991: 71). Sürdürülebilirlik “zaman içerisinde muhafaza edilebilir olan” olarak da tanımlanmaktadır (Mamur, 2017: 774). Dinamik bir kavram olarak sürdürülebilirlik, çağın koşullarına göre şekillenmekte ve değişime uğramaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, toplumla istenildiği ölçüde bağlantı kuramamakta ve zorunlu bir yaşam tarzı yerine alternatif olarak görülmektedir (Twemlow, 2008: 59). Oysa teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin doğa hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak kalacaktır. Teknolojinin tüketim odağında ilerlemesi ile kontrolsüz bir şekilde üretim artmıştır. Bu durumdan en çok etkilenen ise doğa olmuştur. İnsanın doğaya verdiği zararlar ise ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra fark edilmiş, tartışılmış ve konuyla ilgili önlemler alınmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı da bu yüzyılda ilk olarak Birleşmiş Milletler bünyesinde Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun 1987 yılında yayımlanmış olduğu “Ortak Geleceğimiz” (Brundtland) Raporu ile ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra hızlı nüfus artışı, kentleşme, endüstrileşme, doğal kaynak kullanımında aşırılık ve aşırı tüketim odaklı yaşam biçimi gibi faktörler çevre sorunlarının giderek artmasına sebep olmuş ve iklim değişikliğini tetiklemiştir (Selamet, 2012: 126, Adams, 2001). Atıklar çoğalmış, çevre kirliliği ve bilinçsiz tüketimin artmasıyla da kaynaklar azalmaya başlamıştır. Bu durum pek çok ülke tarafından fark edilmiş, 193 ülke tarafından bir eylem planı oluşturulmuş ve 17 temel sorun üzerinde durularak “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” adı altında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 17 temel dünya sorunu üzerinde durulmuştur. Sürdürülebilir Kalkınma, içinde iki temel kavramı barındırmaktadır. Bunlardan ilk öncelik verilmesi gereken “ihtiyaçlar” kavramıdır. Diğer ise teknolojinin durumu, çevrenin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları karşılama becerisidir. Sürdürülebilir Kalkınma herkesin temel ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra daha iyi bir yaşam için fırsat alanlarını genişletmeyi hedeflemektedir (Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future: 41).

Bu hedefler doğrultusunda gidişatı değiştirmek, çevre bilinci oluşturmak, var olan sorunları çözmek, toplumun sorumluluk almasını sağlamak ve en önemlisi gelecek nesillere yaşanabilir bir gezegen bırakmak için çevresel hareketler de artmaya başlamıştır. Bu hareketler sosyoloji, antropoloji, psikoloji, coğrafya, siyasal bilimler, mühendislik, mimarlık gibi alanlarda kendini göstermiştir (Kocataş, 2010: 417). Ancak çevresel hareketler yetersiz kalmaya başlayınca ülkelere göre değişebilen yasal düzenlemeler, tedbir ve yaptırımlar da devreye girmiştir. Bu tedbirlerin yanı sıra sürdürülebilir bir yaşama geçişin bir diğer ayağını eğitim oluşturmaktadır. Eğitim, bu dönüşümü gerçekleştirmede en etkili yollardan biridir. Bu bağlamda var olan sorunlar ve sürdürülebilirlik kavramıyla ilgili farkındalığı arttırmak, sürdürülebilir bakış açısını yaygınlaştırmak ve çözüm için katılımcı sayısını arttırmak gerekmektedir (Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2012:28). Birleşmiş Milletler bu konuda “Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim” vizyonunu geliştirerek 2005-2014 yılları arasını “Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı” ilan etmiştir (UNESCO, 2005: 5). Bunun yanı sıra UNESCO (2012) eğitimciler için “Education for Sustainable Development” isimli rehber kitapta tüm disiplinlerde sürdürülebilirliğin ele alınabileceğini ve disiplinlerarası geçişlerde de eğitimle bağdaştırılabileceğini belirtmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma için eğitimle birlikte bunu yaşam tarzı haline getirmekte önemli bir kriterdir. Eğitim programlarıyla öğrencilerin çok yönlü gelişmesi, güncel konulardan haberdar olması, sorgulama yetisi, eleştirel düşünebilme, çözüm üretme gibi beceriler geliştirilmesini sağlayacaktır (Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2012: 45). Sürdürülebilirlik için atık miktarının azaltılması önemli bir noktadır. Kullan-at mantığından ziyade uzun süre kullanım ve yeniden dönüşümü esas alan ileri dönüşüm kavramı bu nedenle ortaya çıkmıştır. Geri dönüşüm (recycle) ve ileri dönüşüm (upcycle) sıklıkla birbirine karıştırılmaktadır. Oysa geri dönüşüm atık malzemelerin işlenerek yeniden kullanılması ve üretilmesidir. İleri dönüşüm ise ömrünü doldurmuş eşyaların esas amacı dışında, farklı bir şekilde geri kazanım sürecidir. İleri dönüşümde eşya başka bir ürüne dönüşürken enerji kullanmamaktadır (Dal ve Cengiz Gökçe, 2019: 31). Sürdürülebilirliği genişletmek adına tüm dünyadan sanat, tasarım ve medya okullarını bir araya getiren CUMULUS 2008 yılında Kyoto’da düzenlenen konferansta “Kyoto Tasarım Bildirgesi”ni imzalamıştır (Selamet, 2012: 129). Uluslararası Sanat, Tasarım ve Medya Üniversiteleri ve Akademileri Derneği CUMULUS’un (2008) üyelerinin imzaladığı Kyoto Tasarım Deklarasyonu’nda tasarım kavramı; “Beşerî bilimler, bilim, teknoloji ve sanatı birleştirerek sosyal, kültürel, endüstriyel ve ekonomik değerler oluşturma aracı” olarak tanımlanmıştır. Burada onaylanan ilkeler arasında tasarımcıların sürdürülebilir, insan merkezli ve yaratıcı toplumlar inşa etmek gibi sorumluluklarının olduğu ifade edilmektedir (Özçuhadar ve Öncel, 2011: 13).

Bu çalışmada yukarıda bahsedilen sorunlar çerçevesinde grafik tasarım alanında tasarımcının ürettiği görsel ürünün baştan sona tüm süreçlerinde çevre ve doğa üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Günümüz kaynaklarının gelecek nesillere aktarılması için öncelikle grafik tasarımcının sürdürülebilirlik

adına neler yapabileceği sorgulanmış, daha sonra sürdürülebilirlik adına grafik tasarım alanında üretilen tasarımlara dikkat çekilerek farkındalık yaratılmak istenmiş ve sürdürülebilirlik kültürünü geliştirmek amaçlanmıştır.

Sürdürülebilir Grafik Tasarım ve Tasarımcının Sorumlulukları

Ekonomiden eğitime, sağlıktan sanata pek çok alanda sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmekte ve bu sorunlarla ilgili çözüm yolları aranmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik pek çok alanda etkili olarak kullanılmaya çalışılmakla birlikte tasarımcılar ve tasarım yaptıkları bireyler için yeni bir olgu olarak önem kazanmaya başlamıştır (Twemlow, 2008:56). Bu konuda tasarımcının üzerine düşen bazı sorumluluklar bulunmaktadır. Bu sorumluluklar arasında ürün veya hizmetler aracılığıyla sorunları çözmek ve yenilikçi çözümler üretmek yer almaktadır.

Grafik tasarımın problemi daima iletişimle ilgilidir. Tüketim odaklı üretilen görsel ürünün topluma mesaj iletmadaki rolü oldukça önemli ve etkilidir. Bu anlamda grafik tasarımcı, sürdürülebilirlik konusunda bilgiyi daha hızlı ulaştırabilmekte, insanların neler yapabileceklerini anlamalarına yardım etmektedir (Gerber, 2008: 1, Becer, 1997: 34). Dolayısıyla tasarımcı, tasarladığı görselle, çevresel duyarlılık anlamında hangi seviyede olduğunu tüketiciye sunmaktadır. Etkili görsel iletişim, bir kişiyi yeni bir ürün almaya, politik veya sosyal inanç yapılarını değiştirmeye ikna edebilir. Tasarımcılar, genellikle bu çok özel "hedef pazarlara" hitap eden kampanyalara katkıda bulunurlar (Selamet, 2012: 131, Ambrose ve Harris, 2012: 15). Grafik tasarım endüstrisi, yaratıcı sektör içinde ve dışındaki farklı endüstriler için önemli bir görsel iletişim aracı olarak katkıda bulunduğu için sürdürülebilirliği sağlamadaki rolü daha da önemli hale gelmektedir (Bağlantı 10). Grafik tasarımcılar stratejik markalaşma kampanyaları geliştirerek yerel kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan uluslararası kuruluşlara kadar geniş bir yelpazede değerli amaçlara yardımcı olmak için yenilikçi fikirler yaratmaktadırlar. Bazıları Amerika'nın genç yetişkinlerini dışarı çıkıp oy vermeye, farkındalığı yaymaya, kanser ve AIDS araştırmaları için para toplamaya yardım etmeye motive etmekte, insanları sigaranın tehlikeleri hakkında eğitmekte, açık deniz sondajını durdurmak için destek almaktadır. Böylece yapılan tasarımlar, büyük bir fark yaratmakta, ekonomiye ve insanların günlük yaşamlarına büyük ölçüde fayda sağlamaktadır (Benson ve Perullo, 2017). Grafik tasarımcı ister elektronik olarak sergilenecek bir tasarım ister basılı bir tasarım üretsün verdiği kararlar çevreyi etkileyecektir. Bu sebeple tasarımcının gerçekten sürdürülebilir grafik tasarımı düşünmesi giderek daha da önem kazanmıştır. Çevreye duyarlı tasarım sürecinde grafik tasarımcının tasarım aşamasından ürettiği ürünün hammaddesine ve atık haline gelmesine kadar geçen her türlü süreç boyunca tüm aşamalarını iyi planlaması gerekmektedir. Basılı tasarımlar için kağıt seçenekleri, mürekkep ve diğer malzemeler karbon ayak izini önemli ölçüde azaltmaktadır. Detaylandırmak gerekirse grafik tasarımcı için sürdürülebilir uygulama hem geleneksel hem de dijital grafik tasarım alanlarını içeren çok çeşitli hususları içermektedir. Bu hususlar, malzemeleri, mürekkebi, kağıdı ve tasarımın kendisini kapsamaktadır. Baskı malzemeleri için mürekkebin ve kâğıdın toksisitesi ve üretilen çok miktardaki kâğıt dikkate alınmalıdır. Basım endüstrisinde kullanılan mürekkepler petrol bazlıdır. Petrol bazlı mürekkepler bitki bazlı olanlarına nazaran daha hızlı kurumaktadır. Bitki bazlı mürekkepler ise yenilenebilir bitki özlü maddelerden oluşmaktadır. Bunun dışında bir ürünün karbon ayak izini belirlemek adına nakliye için ne kadar yakıt kullanıldığı, ürünün atık olarak ne kadar süre önce atık haline geldiği ve doğaya karışma süresi gibi sorular sorulmalıdır (Bağlantı 1).

Tasarımcı için kâğıt, bilginin iletilmesinde bir araç ve sıkça kullanılması sebebiyle tasarımcılar için kısılması en zor şeylerden biridir. Tarımsal kalıntılardan yapılan kâğıt en sürdürülebilir seçenektir. Bu tür kâğıtlar, kâğıt ürünleri yapmak için (bambu gibi) özel olarak yetiştirilen bitkilerden ziyade gıda mahsullerinin (buğday gibi) kullanılmayan kalıntılarından yapılmaktadır. Gıda mahsullerinden kalan saplar genellikle atılır ve yakılır, bu da karbondioksit açığa çıkarır ve hava kirliliğine sebep olmaktadır. Tasarımcılar ayrıca lifin nerede hasat edildiğini, ağırlımsa kâğıdın yenilenebilir enerji ile üretilip üretilmediğini hesaba katmalıdır (Benson ve Perullo, 2017, Barth, 2008: 9). E-postalar, e-kitaplar ve dijital reklamlar gibi dijital mecralara geçiş olmasına rağmen, basılı materyaller hala grafik tasarım sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Bağlantı 10). Tasarımcı, tasarıma başlarken kendine "yapılan tasarımlar yaşadığımız gezegeni nasıl etkiliyor?", "Bu mesajı daha etkili bir şekilde ve çevreye daha az zarar vererek iletmek için başka yolları nelerdir?", "Bu tasarımı üretmek için hangi malzemeler gerekli?", "Bu ürün tek kullanımlık mı yoksa tekrar kullanılabilir mi?" gibi soruları sormalıdır. Tasarımcıyı bu tarz sorular sormaya iten sebep küresel ısınma ile ilgili karşılaşılan problemlerin daha görünür hale gelmesi olmalıdır. Tüketimdeki artış ve seri üretimden kaynaklanan artan sera gazı emisyonları bu sorunu daha da tetiklemiştir (GMK, 2002: 1, Bağlantı 5).

Tasarımcılar, çalışılacak proje çıktıları, malzemeler ve üreticilerin seçiminde daha sorumlu kararlar vermelidir. Tüketici sonrası atık kâğıtlara, bitkisel bazlı mürekkeplere, çevre sertifikalı ürünlere yatırım yaparak ve yenilenebilir enerji ile çalışan satıcıları seçerek bu süreci "daha az kötü yapma"yı desteklemelidir. Dünyayı yenilemek için sadece müşterileri eğitmekle kalmayıp aynı zamanda karbondioksit seviyelerini düşürmek için yaşam ve gezegen üzerinde

olumlu etki bırakmaya yardımcı işler yaratmayı da hedeflemek gerekmektedir. İşte bu 21. yüzyılın tasarım problemidir (Benson ve Perullo, 2017). Öncelikle tasarımcı bu bağlamda tasarlanan ürünün yaşam döngüsünü hesaba katarak, geri dönüşüm, yeniden kullanma ve ileri dönüşüm seçeneklerini göz önünde bulundurmalıdır.

Sürdürülebilir tasarım, çevre dostu yaklaşımı benimseyen ve doğal kaynakları tasarımın bir parçası olarak gören tasarım sürecini ifade etmektedir (Bağlantı 10). Sürdürülebilir tasarımın kilit noktası tasarlanan ürünün çevreye etkisini en aza indirirken çevresel zararı azaltmak ve ürününün ömrünü arttırmaktır. Sürdürülebilir tasarım, sosyal, ekonomik ve ekolojik bağlamda sürdürülebilir nesneler, mekanlar ve hizmetler tasarlama felsefesini kapsamaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir tasarımı odak noktası olarak almak devamlılığı sağlarken atık üretmemek anlamına da gelmektedir. Sürdürülebilir tasarımın temel kuralı doğa dostu olmasıdır. Çevreyle uyumlu, uzun vadeli, geri dönüştürülebilir malzemelerle tasarlanmış ürünler olmalıdır. Bu anlamda sürdürülebilir tasarımla birlikte tasarımcı da bu konuda duyarlı olmak adına, kimyasallardan tasarruf etmek için baskıyı filmsiz, direkt kalıba geçip geçmediğini sorgulamalı, kullanılan kâğıtta ve işleyici kimyasallarda geri dönüşüm uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmelidir. Böylece çevreye en az zarar veren malzemeler seçilerek üretim gerçekleştirilmiş olacaktır (Twemlow, 2008:56,57). Bu anlamda tasarım çözümünün insan sağlığını ve refahını, çevreyi, ekonomik büyümeyi ve eşitliği nasıl etkilediğini sormak, başarılı sürdürülebilir tasarımın ilk adımıdır (URL 4). Dijital çözümlerin baskıdan daha sürdürülebilir olup olmadığı sık sık sorulan sorular arasındadır. Bu sorunun cevabı oldukça karmaşıktır (Selamet, 2012: 134). Bazen dijital bir tasarım yaratmak en iyisidir, bazen de mesajın iletilmesinde baskı daha etkili olabilmektedir. Doğru ortamı seçerken göz önünde bulundurulması gerekenler hedef kitleye, katılımcılara, dağıtım alanına, malzemelere ve satıcılara bağlıdır.

Dijital tasarım makul olmayan miktarda kullanıldığında elektrik kullanımı yoluyla iklim değişikliğine katkıda bulunmaktadır (URL 10). Dijital tasarım için gerekli olan bilgisayarlar ve diğer elektronikler yaşam döngülerinin sonunda çevre ve insan sağlığı için tehlike haline gelmektedir. Aynı sorunun baskı tasarımında da var olduğunu belirtmek gerekir. Grafik tasarımcılar, basılı çıktıları geliştirme sürecinde dijital cihazları kullanmaktadır. Büyük ve küçük ölçekli yazıcılar, masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar, tarayıcılar ve dijital kameralar da çöp sahasına düşmekte veya tehlikeli sökümler için denizasırlı ülkelere ihraç edilmektedir. Sonuç olarak ister basılı ister dijital olsun, vakit çevrimiçi araştırma yapmak, maketler oluşturmak, e-posta göndermek, yazmak ve bulutta çalışmak için harcanmaktadır. İş dijital aşamada bitmiş olsun ya da olmasın veya dosyalar bir yazıcıya gönderilsin, ekranda hazırlanan çalışma neredeyse tüm tasarımı içinde barındırmaktadır. Tüm olası çözümleri ve bağlantılı etkileri haritalamak, neyin neden uygulanacağını belirlemek en iyi süreç yönetim şeklidir (Benson ve Perullo, 2017). Sürdürülebilirlikle ilgilenen yeni nesil tasarımcının konuyla ilgili başka bir yaklaşımı ise daha az ve daha iyi tasarlamak üzerinedir. Bu bağlamda tasarımcı, müşterinin yeniden tasarım yaptırmaya ihtiyacını azaltmak için, çok uygun, çok modüler ve ileriye yönelik çözümler yaratmalıdır (Twemlow, 2008: 58). Grafik tasarımcı, bir projenin tüm yönlerini düşünen ve etkileyen sürdürülebilir tasarım kararlarını etkileme konusunda önemli bir role sahiptir. Bir projede en iyi sürdürülebilir tasarım çözümünü düşünmek grafik tasarımcının sorumluluğundadır (Barth, 2008: 27). Dolayısıyla grafik tasarımcı tasarımın başından sonuna kadar çevreci çözümleri göz önünde bulundurarak çok yönlü düşünmelidir. Bunun yanı sıra grafik tasarımcıların tüketiciyi sürdürülebilir uygulamalar konusunda yönlendirmeleri gerekmektedir. Çevreye olan zararı engellemek ve azaltmak için hem tasarımcıya hem de tüketiciye büyük görevler düşmektedir. Sürdürülebilir tasarımın diğer bir kısmı ise ürün kullanıldıktan sonra ona ne olacağı ile ilgilidir. Eğer basılı bir tasarım ise geri dönüştürülebilir ya da kompostlanabilir olmalıdır. Bunun için tasarımın kullanım ömrünün sonunda nasıl güvenli bir şekilde imha edeceğine dair kullanıcı talimatı verilmelidir. Tüketici, geri dönüşüm kutusuna atıp atmayacağını bilmelidir (Bağlantı 11).

Günümüzde birbirinden çok farklı sürdürülebilir tasarım uygulamalarını görmek mümkündür. Sürdürülebilirlikle ilgili grafik tasarım alanında yapılmış bu örneklerle bakıldığında ambalaj tasarımı önemli bir yer tutmaktadır. Tüketim sürecinde ürün ile tüketici arasındaki ilk iletişimi sağlayan ambalajdır. Ambalajın büyük bir çoğunluğunun ömrü inanılmaz derecede kısadır. Çoğu zaman, bir ürünün ambalajı ya gereksizdir ya da fazladır ve yapıstırıcılar, kaplamalar, mürekkepler veya plastikler gibi toksik maddeler içermektedir. Atık depolama sahalarında ambalajlardan ve diğer basılı "çözümlerden" ortaya çıkan sorunlar, çevre ve sağlık açısından tehlike oluşturmaktadır. Sızıntı suyu buna bir örnektir. Sızıntı suyu, çöp sahasından süzülerek aşağıya doğru giderken plastikler, kağıtlar ve diğer malzemelerle karışan yağmur suyu ve diğer sıvılardır. Temas ettiği malzemelerden oldukça yüksek konsantrasyonlarda zararlı maddeler içerir ve sonuç olarak çok ciddi çevre ve insan sağlığı sorunları ortaya çıkarmaktadır (Bağlantı 6).

Resim 1. Biopack yumurta viyolleri, (Bağlantı 7, 2020)

Resim 2. Biopack (Bağlantı 7, 2020)

Sürdürülebilir ambalaj tasarımına Biopack markasının ürünleri örnek verilebilir. Bu ambalaj tasarımı Yunan tasarımcı George Bosnas tarafından dizayn edilmiştir. Tamamen doğal ve organik malzemelerden yapılan viyollerin üretiminde kağıt hamuru, un, nişasta ve baklagil tohumları kullanılmıştır. Yumurta viyolleri doğaya bırakıldığında çözünmekte ve çevre kirliliğine yol açmayacak şekilde toprağa karışmaktadır. Biopack markası yumurta viyolleri aynı zamanda toprağa ekildiği takdirde ambalajın içindeki tohumlar filizlenmektedir. Bu ambalaj tasarımı çevreyi kirlilememekle birlikte yeşil yaşamı desteklemektedir. Burada atık yönetiminde birincil hedef atık oluşumunu önlemek ve azaltmaktır (Bağlantı 7).

Resim 3. Siemens reklamı, (Bağlantı 8, 2020)

Çevre dostu bir diğer marka olan Siemens, enerji, endüstri ve sağlık sektöründe sürdürülebilir çözümler üretmektedir. Siemens (Resim 3), "Answers" olarak belirlediği mottosundan hareketle yaptıkları reklamlarda iklim değişikliği ve enerji sağlama, kentleşme ve sürdürülebilir gelişme, demografik değişim ve sağlık, küreselleşme ve rekabet gibi konular üzerinde odaklanarak hizmet vermektedir. Siemens gün geçtikçe artan ekonomik ve ekolojik değişimlere sunduğu ürün ve çözümlerle sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır (Bağlantı 8).

Resim 4. Omo ecoactive, (Bağlantı 9, 2021)

OMO markası da EcoActive ambalajlarında kullanılan geri dönüştürülmüş plastik oranı %25'ten %50'ye çıkarmıştır. Unilever 2025 yılına kadar plastik ambalajlarının %100'ünü tamamen tekrar kullanılabilir, geri dönüştürülebilir ya da biyolojik olarak gübre haline gelebilecek şekilde tasarlayacaklarını duyurmuştur. OMO EcoActive deterjanı formülünde %70 bitki bazlı maddeler içeren çevreye duyarlı temizlik gücüne sahiptir. OMO hem ambalaj içerisindeki ürünüyle hem de şişesiyle çevre dostudur (Bağlantı 9).

Resim 5. Botanicascent soap ambalaj tasarımı, (Benson ve Perullo, 2017)

Resim 6. Botanicascent tersine çevrilen ambalaj tasarımı, (Benson ve Perullo, 2017)

Botanicascent Soap için tasarlanan ambalaj ve kurumsal kimlikte sürdürülebilir malzemelerden yararlanılmıştır. Her kalıp sabun türü için ayrı paketler tasarlamak yerine Botanicascent markası dahilindeki her kalıp sabun için kullanılacak tek bir paket tasarlanmıştır. Ambalaj tersine çevrilebilir tasarıma sahiptir. Sadece katlanarak gerçekleştirilen tasarımda tutkal kullanılmamıştır. Tek renkli baskıya sahip olan tasarımda çiçek illüstrasyonları bulunmaktadır. Tek renkli baskı çözümü sayesinde mürekkep kullanımı azaltılmıştır. Böylece atık ve karbon ayak izinin azaltılmasına yardımcı olmuştur (Benson ve Perullo, 2017).

Diesel markası reklam afişlerinde küresel ısınmaya vurgu yapmak için farklı görselleri bir arada kullanarak izleyicinin dikkatini çekmek istemektedir. Afişin sol alt köşesinde "Global Warming Ready" yazısıyla yeni ürünün küresel ısınma tehdidine karşı hazır olduğunu vurgulamaktadır.

Resim 7. Diesel giyim markasının küresel ısınma reklam kampanyası, (Bağlantı 2, 2021)

Ünlü moda dergisi Vogue'un İtalya basımı Ocak 2020 kapağında fotoğraf yerine illüstrasyonlara yer vererek sürdürülebilirliğe destek vermiştir. Dergi her ay kapaklarında ünlü isimlere yer vermektedir ve fotoğraf çekimlerine yüz elli kişilik bir ekip katılmaktadır. Yirmi civarı uçak yolculuğu ve tren seyahati gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kırk otomobil kullanılmakta, altmış uluslararası gönderi yapılmaktadır. Kullanılan aydınlatmaların bir kısmı benzinle çalışmakta ve saatlerce kesintisiz açık kalmaktadır. Fotoğraf çekimi için kullanılan giysi ve aksesuarları paketlemede plastik kullanılmaktadır. Ancak Ocak sayısında tüm bu kaynakları kullanmak yerine illüstrasyon kullanmayı tercih etmiştir. Ocak sayısında yedi farklı kapak kullanılmıştır. Bunların kimi resim, kimi grafik tasarım, kolaj ve çizgi roman tarzındadır. Dergi sürdürülebilirlik adına büyük bir adım atmış, çekim için kullanmadığı parayı da Venedik'te iklim değişikliği nedeniyle yaşanan sel felaketinde hasar gören bir vakfa bağışlamıştır (Bağlantı 3).

Resim 8. Vogue dergisi kapak tasarımı, (Bağlantı 3, 2019)

İncelenen örnek tasarımlar çerçevesinde tasarım, çok kapsamlı bir sosyal hareket olarak sürdürülebilirliğe, mühim ve zengin bir toplumsal izlenim kazandırmakta önemli bir rol oynamaktadır (Twemlow, 2008: 59). Bu bağlamda tasarımcıların üzerine düşen görev artmakta, sürdürülebilirlikle ilgili bilgiyi daha fazla yayabilme, yaptıkları tasarımlarla sürdürülebilirlik konusuna dikkat çekme, bireyleri yönlendirme ve kültüre nüfuz etme etkisine sahiptirler. Bu bağlamda grafik tasarımcı sürdürülebilirlik adına tasarım aşamalarında daha çevreci davranırken aynı zamanda sürdürülebilirlikle ilgili toplumu bilgilendirmek için tasarladıkları işleri de kullanmalıdır.

Tüketicinin bilinçlendirilmesi noktasında yapılan çalışmalardan biri de eko etiket olmuştur. Günlük yaşamda kullandığımız veya satın aldığımız ürünlerin çevreye etkilerini ve sürdürülebilirliğini gösteren eko etiket de hem tasarımcı hem de tüketici bakımından önemlidir. Eko etiket, ürünün üretiminde veya kullanımında oluşacak çevresel faktörler hakkında bizi bilgilendirmektedir. Eko etiket ile günlük yaşamımızda kullandığımız giyim eşyalarından, temizlik ürünlerine kadar pek çok üründe karşılaşmak mümkündür. Bilinçli tüketici satın aldığı veya alacağı üründe bu duyarlılığa ulaştığında üreticinin de bu anlamda çevreye duyarlı ürün üretme bilincini sağlamış olmaktadır. Bu doğrultuda hem üretici hem tüketici çevreyi korumaya katkıda bulunmaktadır.

Sonuç

Yakın zamana kadar gezegenimize yönelik müdahaleler daha küçük ölçekliydi ve etkileri de daha sınırlıydı. Bugün daha da fazla etkisini gösteren çevre sorunları, iklim değişikliği, atıklar, hava kirliliği gibi problemlerden dolayı devletler ve kurumlar önlemler alsalar da geline nokta bu önlemlerin uygulama safhasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Uluslararası ve ulusal düzeyde alınan önlemler ve çıkan yasalara ek olarak üreticilerin, tüketicilerin, eğitim kurumlarının ve ürünlerin tasarımını yapan grafik tasarımcıların da dikkat etmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Bu da sürdürülebilir iş modelleri ve tasarımın öneminin giderek artması demektir. Bu bağlamda tasarımın ve tasarımcının rolü de değişmiş ve sorumluluğu artmıştır.

Tasarım okulları, sürdürülebilir tasarım konusunda eğitim programları sunmalıdırlar. Bu programlar bağımsız ya da mevcut müfredata entegre edilebilir düzeyde olmalıdır. Günümüzde grafik tasarım sadece en yeni uygulamaları öğrenmek veya farklı posterler tasarlamaktan daha fazlası olmalı, tasarım derslerinde kullanılacak malzemeler doğaya zarar vermeyecek malzemelerden seçilmelidir. Elde edilen ürün geri dönüştürülebilir olmalıdır. En önemlisi de ürün oluşturulurken insan ihtiyaçları ve doğa ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Tasarımcı sorumluluğunun farkında olarak sürdürülebilir bir dünya için yaratıcılığını da kullanarak çevreyi gözetecek şekilde tasarımlarını gerçekleştirmelidir. Aynı zamanda tasarımcı, küresel ısınmanın olumsuz etkilerini yavaşlatmak için karbonu atmosferimizden ayıran süreçleri daha fazla desteklemelidir.

Tasarımcının yaptığı tasarımlarla ilgili toplumu etkileme ve bilgilendirme yükümlülükleri vardır. Bir tasarım projesini sürdürülebilir bir şekilde tamamlayabilmek için tasarımcılar, geri dönüştürülmüş kağıt ve bitki bazlı mürekkepler kullanarak çevreyi koruyabilirler. Tasarımda atıkları azaltmak için dijital ve susuz baskıyı tercih edebilirler. Bunun gibi eylemler grafik tasarımın daha sürdürülebilir olmaya yaklaşmasına yardımcı olacaktır.

Kâğıt israfını azaltmak için tasarımcı mümkün olduğunca ekranda prova yapmalıdır. Ofset baskıda petrol (keten tohumu, pamuk tohumu, tung, soya fasülyesi veya diğer tarımsal yağlar) yerine bitki bazlı mürekkep tercih etmelidir. Sonsuz şekilde geri dönüştürülebilir veya kompostlanabilen (tarımsal lifler) malzemeler yaratmanın yolları bulunabilir.

Tasarımcı, müşterileri veya işverenleri sürdürülebilir tasarımın önemi konusunda ikna etmelidir. Bu anlamda müşteriyi sürdürülebilir tasarım konusunda yönlendirmek gerekir. Bunun yanı sıra iş, eğitim ve devlet kurumlarının da sürdürülebilirlik konusunda bireyleri hem eğitmeleri hem de teşvik etmeleri gerekmektedir.

Bilinçli bir tüketici olmak için ise alınan ürünün eko tasarım sürecinden geçmiş olduğunu gösteren eko etiketine dikkat edilmeli ve çevreye duyarlı ürünler tercih edilmelidir. Tüketici, satın aldığı üründe eko etiket arama bilincine ulaştığında üreticinin çevreye duyarlı ürün üretme konusunu dikkate alması gerektiğini anlayacaktır. Ayrıca tüketici sürdürülebilir yaşam tarzını hayatının tümünde uygulayabilir. Üretici firmalar da bilinçli tüketicinin alımını arttırmak adına ürün tasarımlarında sürdürülebilirliği göz önünde bulunduran tasarımcıları tercih edeceklerdir.

Sonuç olarak grafik tasarımcı, ürünü tüketiciyle buluşturana kadarki süreçte doğaya ve çevreye duyarlı malzemeler tercih ederek sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Bu anlamda daha fazla örnek çalışma görmek, üreticinin daha fazla sürdürülebilirlik üzerine çalışan tasarımcılarla işbirliği yapması ve tüketicinin de sürdürülebilir tasarımlara yönelmesi ve bu anlamda da tasarımcının sürdürülebilirliğe daha fazla katkı sağlayacağı anlamına gelmektedir. Tasarımcı için sürdürülebilirliğin diğer ayağını bilgilendirme, bilinç oluşturma ve davranış değişikliği

yaratma konusu oluşturmaktadır. Tasarımcı ürünün tüketiciyle buluşma süreciyle birlikte sürdürülebilirlik bilinci kazandırmak amacıyla posterlerden yararlanmaktadır. Sürdürülebilir tasarım geleceğin tartışılan ve önemli konularından olmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- Adams, William Mark. *Green Development: Environment and sustainability in the third world* (2.Baskı), London: Routledge, 2001.
- Ambrose, Gavin ve Harris, Paul. *Grafik Tasarımın Temelleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2012.
- Barth, Cassandra. *Sustainable Graphic Design for the Print Industry*, 2008
<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1078.6406&rep=rep1&type=pdf> Erişim Tarihi 23.09.2021.
- Becer, Emre. *İletişim ve Grafik Tasarım*. Ankara: Dost Kitabevi, 1997.
- Benson, Eric ve Perullo, Yvette. *Design to Renourish Sustainable Graphic Design in Practice*, 2017.
<https://learning.oreilly.com/library/view/design-to-renourish/9781317424369/xhtml/ch04.xhtml>, Erişim Tarihi: 15.05.2021.
- Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Geliştirme Komisyonu. *Ortak Geleceğimiz*, (Belkıs Çırakçı Çev.), Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1991.
- Chick, Anne and Micklethwaite, Paul. *Design for Sustainable Change: How design and designers can drive the sustainability agenda*, Ava Publishing: Switzerland Distributed London, 2011.
- Dal, İdil ve Cengiz Gökçe, Gizem. *Sürdürülebilirlik Yolunda "İleri Dönüşüm": Bir Atölye Çalışması*, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 9(20), (2019): 30-38.
- Gerber, Anna. *Tasarım ve Sürdürülebilirlik*, (Aslı Mertan Çev.), *Grafik Sanatlar Üzerine Yazılar: Grafikerler Meslek Kuruluşu* 81. (2008).
- GMK (2002). Dedi Ki, Sayı 03, <http://gmkn.org.tr/uploads/news/file-14466674082139212261.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2021.
- Kocataş, Ahmet. *Ekoloji-Çevre Biyolojisi (11. Baskı)*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2010.
- Mamur, Nuray. *Sanat Eğitiminde Sürdürülebilirlik ve Çevre Eğitimi Üzerine Bir Çalışma*, *Ege Eğitim Dergisi*, (18)2, (2017): 774-794.
- Özçuhadar, Tuna ve Öncel, Pınal. *Eko-Tasarım, Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Yayınları: IV*, 2011.
- Pfeffer, Jeffrey. *Building Sustainable Organizations: The human Factor, The Academy of Management Perspectives (Formerly The Academy of Management Executive) (AMP)*, 24(1), (2010): 34-45.
- Report of the World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2021.
- Sargent, David. *Green Design as Unsustainable Design*. *Studio Research Journal* 1, (Temmuz 2013): 78-86, <https://research-repository.griffith.edu.au/handle/10072/55928>, Erişim Tarihi: 20.03.2021.
- Selamet, Sevim (2012). *Sürdürülebilirlik ve Grafik Tasarım*, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15): 125-148.
- Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Mevcut Durum Raporu (2012).
- Twemlow, Alice. *Grafik Tasarım Ne İçindir?*, İstanbul: Yem Yayınları, 2008.
- UNESCO United Nations decade of education for sustainable development (2005-2014): *International implementation Scheme*, Paris: UNESCO, 2005.

Bağlantılar:

- Bağlantı 1:** <http://www.ethicsingraphicdesign.org/morality/sustainability/>, Erişim Tarihi: 17.04.2021.
- Bağlantı 2:** <https://www.behance.net/gallery/4054385/Global-Warming-Ready>, Erişim Tarihi: 04.05.2021.
- Bağlantı 3:** <http://www.brandlifemag.com/sanatsal-surdurulebilirlik/>, Erişim Tarihi: 20.05.2021.
- Bağlantı 4:** <https://www.sciencedaily.com/releases/2013/01/130102140452.htm>, Erişim Tarihi: 14.05.2021.
- Bağlantı 5:** https://eiuperspectives.economist.com/sites/default/files/The%20cost%20of%20inaction_0.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2021.
- Bağlantı 6:** https://www.epa.gov/sites/production/files/2015-09/documents/2012_msw_fs.pdf, Erişim Tarihi 14.05.2021.
- Bağlantı 7:** <https://www.adilmedya.com/surdurulebilir-biyo-ambalaj-yumurta-viyolleri/>, Erişim Tarihi 14.08.2021.
- Bağlantı 8:** https://www.siemens.com.tr/web/1199-13385-1-1/siemens_turkiye_-_tr/siemens_turkiye/basin_bultenleri/siemens_answers_reklam_kampanyasinin_ikinci_fazi_basliyor, Erişim Tarihi 20.08.2021.
- Bağlantı 9:** <https://www.assanaluminyum.com/~media/files/surdurulebilirlik/2021/02/assan-aluminyum-surdurulebilirlik-raporu-2019.pdf?la=tr-tr>, Erişim Tarihi 20.08.2021.
- Bağlantı 10:** <https://www.designorate.com/sustainable-graphic-design/> Erişim Tarihi 20.09.2021.
- Bağlantı 11:** <https://www.terramovement.com/a-guide-to-sustainable-graphic-design/> Erişim Tarihi 23.09.2021.

EXAMINING OF SUSTAINABILITY AS AN AWARENESS VIA GRAPHIC DESIGN PRODUCTS

ABSTRACT

Along with technological developments, our habits in our daily life have changed and along with this, our lifestyle has also undergone some changes. In this sense, consumption rather than meeting physiological needs, enables us to be psychologically satisfied and to communicate with the outside world in this way. These days, when we are in the golden age of consumption, there is a backup of almost everything from the clothes we wear to the objects we use. However, the only thing that has vital importance / priority for us and that has no backup is our world. Our world suffers serious damage due to human and human activities. We need to act more consciously in order to renew our world, reduce our impact, improve our air, water and soil. Climate change, species losses, extraction of minerals, ocean plastics problems, fossil fuel use, waste, pollution are growing exponentially and their effects are being seen faster than expected. In this context, in order to meet the increasing needs and these needs, it is necessary to produce solutions that can be long-term and continuous, not instant. In order to cope with this great danger we are faced with, each individual, organizations and state must fulfill their responsibilities. Accordingly, sustainability practices in areas such as architecture, engineering, and design are of vital importance. In this case, it has become a necessity to focus not only on design but also on sustainable design. In order to live with less resources and in better conditions, a long-lasting sustainable design approach is required. In this research, first of all, what a graphic designer can do in the name of sustainability was focused on, then it was aimed to raise awareness by drawing attention to the designs produced in the field of graphic design by paying attention to sustainability, and it was aimed to develop the culture of sustainability. In the research, it has been seen that the graphic designer can contribute to sustainability by choosing materials that are sensitive to nature and environment, from the design stage of the product to the process of meeting the consumer. For the designer, the other pillar of sustainability is the issue of informing, raising awareness and creating behavioral change. The designer uses graphic design products such as posters and magazine covers in order to raise awareness of sustainability in this designs.

Keywords: Graphic design, sustainable design, sustainability, packaging design